

MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCE
VE
MÂTÜRÎDÎLİK LİTERATÜRÜ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRÎDÎ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı	:	MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCE VE MÂTÜRÎDİLİK LİTERATÜRÜ MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI: 2
Editörya	:	Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR Doç. Dr. Recep TUZCU Arş. Gör. Aşlı MENEKŞE
Mizanpaj & Kapak	:	Endülüs Yayınları
ISBN	:	978-605-64761-3-6
Baskı & Cilt	:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar / İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No:12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres	:	İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99 Bağcılar/İstanbul
İletişim	:	+90 212 659 30 03 +90 533 427 94 98 +90 506 101 88 34
E-posta	:	endulusyayinlari@gmail.com

İSTANBUL 2018

Bu eserde yer alan makalelerin bir kısmı, Selçuk Üniversitesi İmâm Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 14-15 Eylül 2018 tarihinde Konya Beyşehir'de gerçekleştirilen Uluslararası İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Literatürü Sempozyumunda sunulan bildiriler arasından seçilmiştir. Eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında, bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

İmam Mâtürîdî'nin Yahudilerle Polemiği: Nübüvvet İnançlarına Yönelik Teolojik Eleştirileri *

Rıccp ÖNAL **

Özet

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) çeşitli din, inanç, kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Mâverâünnahir'de dünyaya gelmiş, dinî, felsefî ve siyasî birçok görüşün ortaya çıktığı ve İslam inancına içeriden ve dışarıdan zararlı ve yıkıcı düşüncelerin sokulmaya başlandığı bir dönemde yaşamıştır. Yaşadığı toplumun inanç ve değerlerine karşı sorumluluk bilinciyle hareket eden Mâtürîdî, İslam inanç esaslarını hem içerden hem de dışarıdan gelen bu fikri saldırılara karşı savunarak büyük bir mücadele vermiştir. Bu mücadelesinde tevhid merkezli din anlayışını ön plana çıkarmış, bu inanca aykırı görüş benimseyen dinî ve felsefî akımları eleştirmiştir. Mâtürîdî'nin eleştirdiği dinî akımlardan biri de Yahudiliktir. Ona göre Yahudilik, öz itibarıyla ilahî bir din iken zamanla tahrif ve tebdil edilerek bu özden uzaklaşmıştır. Çünkü beşeriyetin ilk dini, tevhid dinidir. Bu anlamda Hz. Muhammed de dahil bütün peygamberler aynı dini tebliğ etmiş; insanları sadece Allah'ı birlemeye ve ibadeti O'na has kılmaya çağırmışlardır. Ancak bu dine inanan topluluklar çeşitli sebeplerle tevhid inancını bozmuşlardır. Bu inancı bozanların arasında Yahudiler de bulunmaktadır. Bu çerçevede Yahudi

* Bu çalışma 2013 tarihinde tamamladığımız "Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı, receponal@balikesir.edu.tr.

teolojisine çeşitli açılardan eleştiri yönelten Mâtürîdî, Yahudilerin bilhassa nübüvvet inançları üzerinde durmuştur. Bütün peygamberlerin aynı dini tebliğ ettiği prensibinden hareketle Yahudilerin nübüvvet konusunda benimsedikleri inanç ve görüşlerini tevhid inancına aykırı görüp, bu inançtan bir sapma olarak değerlendirmiştir.

Bu tebliğde yukarıda teorik zemin dikkate alınarak Mâtürîdî'nin nübüvvet bağlamında Yahudi teolojisine yönelttiği eleştirilerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kavramlar: Mâtürîdî, Tevhid, Peygamber, Nübüvvet, Yahudilik

Giriş

Yahudilikte Peygamberlik inancı İslam'da olduğundan oldukça farklı bir özellik arz eder. Peygamberlik müessesesi, nesiller silsilesi içinde şahıslar seçmek suretiyle, 'Tanrı'nın kendi rızasını bilindir hale getirmesi temel prensibi üzerine kurulmuştur. Bu anlamda Peygamber, vahiy mesajını alıp tebliğ etme vazifesiyle ihsanda bulunmuş karizmatik bir şahıstır (Sinanoğlu, 1989, 65). Diğer bir ifadeyle peygamber, kendilerine Tanrı tarafından verilmiş bir mesajı almak gibi ilahi bir yetenekle donatılmış, halk arasında sevilen kişidir (Besalel, 2001, 2: 502). Peygamberlik anlayışının bu temel vasfı da Tesniye kitabınının 18. babında verilen bilgilere göre belirlenmiştir. Buna göre Tanrı Yahve, sözlerini Hz. Mûsâ'ya vereceğini ve emredeceği her şeyi insanlara söyleyecek kişiyi göndereceğini beyan etmiştir (Tesniye 18/18). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi peygamber Tanrı'dan birtakım emirler alan kişi konumundadır.

Yahudilikte peygamberlik Hz. Mûsâ ile başlamaktadır. Onun ilk ve en büyük peygamber olması, halkına Yahve ibadetini getiren, kabile sisteminden daha gelişmiş hukuk ve adalet duygusunu veren kişiliğinden kaynaklanmaktadır. Zira Tevrat onun vasıtasıyla İsrâîloğullarına verilmiştir. Her ne kadar şer'i peygamberlik Hz. Mûsâ ile başlamışsa da, daha önceki dönemlerde de peygamberler gelmiştir. Ahd-i Atık'te nebî kelimesi ilk defa Hz. İbrâhim hakkında kullanıldığı için Yahudilikte peygamberlik tarihinin onunla başladığı söylenebilir (Besalel, 2001, 2: 502; Harman, 1995, 9: 153). Fakat Hz. Mûsâ hem çağırılmış anlamında (nebi) hem de gönderilmiş (resûl) anlamında ilk peygamber olarak kabul

edilmektedir (Sinanoğlu, 1989, 67-68). Çünkü onun dışındaki peygamberler, Tanrı'ya bir rüya veya bir gündüz vizyonunda görmüşlerdir. Başka bir deyişle önceki peygamberler işitip gördüklerini sadece bir rüyada veya vizyon ile algıladıkları için daha düşük derecede bir peygamberlik konumunda bulunmaktadırlar (Besalel, 2001, 2: 504). Hâlbuki Hz. Mûsâ, Tanrı'nın hem kelamına muhatap olmuş, hem de rü'yet yoluyla Tanrı'nın vahyini almıştır. Kendisinden önceki dönemde en saygın peygamber Hz. İbrâhîm'dir (Harman, 1995, 9: 153; Sinanoğlu, 1989, 73). Hz. Mûsâ ise peygamberliğin en büyüğü olarak kabul edilir ve bu ilke, Mûsâ b. Meymûn'un (ö. 602/1205) iman prensiplerinin arasında yer alır (İbn Meymûn, 1974, 436 vd.).

Yahudiler'e göre Mesih'ten önceki son peygamber Malaki'dir (Kutluay, 2004, 186). Dolayısıyla Yahudilik tarihinde peygamberlik müessesesi, Hz. İbrâhîm'le başlamakta, Hz. Mûsâ ile zirveye ulaşmakta, Malaki ile son bulmaktadır. Bu nedenle Yahudilik'te Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in peygamberliği kabul edilmez. Bununla birlikte Yahudi kutsal kitaplarında gelecek bir elçiden bahseden ifadelerin yer alması (Tesniye 18/18; Tesniye 18/15; Yeremya 28/9) gelecek bir elçiden bahsedildiğini göstermektedir. Bu da Yahudi inancında son peygamber anlayışının net olmadığını ortaya koymaktadır.

Yahudilikte vahyin sahibi ve kaynağı Tanrı Yahve, muhatapı insan, aracısı ise peygamberdir. Bu anlamda peygamberlerin bilgi kaynağı sadece vahiydir. Peygamberlerin vahye muhatap oluşları ise farklılık arz eder. Peygamberler, rüya veya rü'yet halinde Tanrı Yahve ile diyalog kurabilmekte; ilahî kelam, kutsal ruh veya melek aracılığı ile peygambere iletilmektedir (Harman, 1995, 9: 136, 139). Bunun dışında bir de vahyin en kestirme yolu olan, hiçbir aracı olmaksızın Tanrı Yahve'nin kendini göstermesi vardır. Bu anlamda vahiy sadece Hz. Mûsâ'ya bahşedilmiştir (Sinanoğlu, 1989, 68). Diğer bir ifadeyle vahiy, Mûsâ dışında bütün peygamberlere melek vasıtasıyla gelmiştir. Hâlbuki Hz. Mûsâ, Tanrı Yahve ile yüz yüze görüşerek vahye muhatap olmuştur (İbn Meymûn, 1974, 401-402).

Yahudiler, kendi soylarını ve Yahudilik dinini Hz. İbrâhîm'e dayandırmaktadırlar. Onun soyunun da oğlu İshak'la devam ettiğine inanırlar. Ataları olarak kabul ettikleri Hz. İbrâhîm ve onun sahip olduğu teolojiyi Hıristiyanların ve Müslümanların kendi hesaplarına

göre yorumladıklarını ve devam ettirdiklerini ifade ederek, onun maddî ve manevî varisinin kendileri olduğunu iddia ederler (Göregen, 2002, 179-180). Dolayısıyla Yahudi inancına göre peygamberlik millî bir karakter taşır. Çünkü onlar, peygamberlerin sadece kendilerinden seçildiğini iddia ederler (Mağribî, 1995, 44-45). Bu nedenle Yahudi olmayan birinin peygamber olması söz konusu olamaz. Onlar sadece İsrâilîoğullarından gelen peygamberlere iman ederler. İşte bu nedenle Hz. İsâ ile Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmezler. Bunun yanında geçmişte yaşayıp da sadece kendi ırklarından olmadığı için Hz. İsmâil, Hz. Sâlih, Hz. Hûd, Hz. Şuayb'ı da peygamber kabul etmezler (İslamoğlu, 1998, 99). Ayrıca Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Lût'un da peygamberliğini de inkâr ederler (Bozdağ, 1991, 50-53). Yahudi inancına göre Tanrı Yahve, Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman'a birtakım ilahî emirler vahyetmiştir, fakat bu ikisi peygamber değil kral konumundadır (Tarakçı, 2002, 11/1: 214; Sinanoğlu, 1989, 69).

Yahudilerin peygamber anlayışlarında dikkat çeken bir husus da onların, İslam inancındaki peygamberlerin ismet, emanet, fetanet, sıdk ve tebliğ gibi sıfatlara muttasıf olma keyfiyetinin önemsenmemesidir. Onlara göre beşer olarak gönderilen peygamberler, yaşayış bakımından diğer insanlardan farksızdır ve bütün insanlar gibi günah işlerler. Nitekim Tevrat'ta peygamberlerin günahlardan korunmuş olduklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine peygamberlerin şan ve şereflerine uygun olmayan yalan, zina, içki ve hırsızlık gibi bazı uygunsuz davranışlar ve günahların peygamberlere isnad edildiğine dair bilgiler mevcuttur (bk. Tekvin 9/21-25; II. Samuel 11/1-11; I. Krallar 11/1-10; Çıkış 3/22). Görüldüğü gibi Yahudiler, peygamberleri normal insanlardan farklı bir meziyete sahip olmayan kişiler olarak kabul etmişlerdir. Buradan hareketle onların peygamberlik tasavvurlarının iki farklı biçimde tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Onlardan bir kısmı peygamberlik konusunda aşırıya kaçarak onlara ulûhiyet atfetmişlerdir. Bir kısmı da tam aksine peygamberlerin değerini düşürerek peygamberi sıradan bir insan gibi kabul etmişler ve onlara çirkin iftiralar atarak uygun olmayan vasıflarla anmışlardır.

1. Yahudilerin Nübüvvet İnançlarına Yönelik Teolojik Eleştirileri

Kur'an'da Yahudilerin tevhide aykırı anlayışlar benimseyip bu inançtan saptıklarına dikkat çekilerek, Tanrı ve peygamberlik inançları tenkid edilmiştir. Kur'an'ın bu yaklaşımı, Müslümanların Yahudi inançlarına olan bakış açılarının temelini oluşturmuştur. Mâtürîdî de konuyla ilgili Kur'an verilerini temel alarak Yahudilerin peygamber inançlarını çeşitli açılardan eleştirmiştir. Onun Yahudilere yönelik eleştirilerini müstakil maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

1.1. Yahudilerin Peygamberlerine Ulûhiyet Atfetmeleri

Kur'an'da Yahudilere ilişkin en önemli tenkid konularının biri, Allah'a oğul isnad edilmesidir. Onların bu isnadı Kur'an'da, *"Yahudilerdediler ki: Üzeyir Allah'ın oğludur..."* (et-Tevbe 9/30) şeklinde açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'a göre Yahudiler peygamberleri buldukları konumdan çıkararak onlara yeni statüler vermeye kalkışmışlar, Hz. Üzeyr için Allah'ın oğlu tabirini kullanmışlardır. Mâtürîdî de konuyla ilgili eleştirilerini bu veriler doğrultusunda yöneltir. Bu çerçevede Yahudi ve Hıristiyanların ulûhiyet konusunda aşırıya gitmekten kurtulamadıklarını belirten Mâtürîdî, bu aşırılıktan kastın da her iki zümrenin dinde konulan sınırları aşarak, Allah'tan başkasına ilahlık ve rablığı nisbet etmeleri olduğunu söyler. Buradan hareketle Yahudilerin, peygamberlerini tanrısal mertebeye çıkartarak Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettiklerine ve onu kendilerine Rab edindiklerine dikkat çeker (Mâtürîdî, 2010, 6: 329, 340. Mâtürîdî, Yahudilerin peygamberlik anlayışlarına eleştiri yöneltirken Üzeyr'in kimliği hakkında herhangi bir bilgi vermez,¹ Allah'a oğul isnad etmenin akli ve nakli açıdan imkânsızlığını ispatlamaya çalışır.

¹ Yahudilerce Ezra olarak bilinen Üzeyr, Yahudi din ve tarihinde önemli bir isimdir. O, peygamber değildir; fakat peygamberden de öte bir konuma sahiptir. Mûsâ'dan sonra ikinci Mûsâ kabul edilecek kadar kendisine önem atfedilmekte ve "Yahudiliğin babası" olarak isimlendirilmektedir. İslam kaynaklarında ise genel olarak Ezra'nın Üzeyir olduğu düşünülmektedir. Kur'an'da, Hıristiyanlar gibi Yahudiler de Allah'a oğul isnat etmekle suçlanmakta, Allah'ın oğlu olarak kabul ettikleri kişinin de Üzeyr olduğu bildirilmektedir (et-Tevbe, 9/30). Ancak onun kimliği hakkında açıklayıcı bilgi sunulmamaktadır. Müslüman bilginlerin Üzeyr hakkında verdikleri bilgilerin

Mâtürîdî eserlerinde Yahudilerin çarpık ulûhiyet ve peygamberlik anlayışlarına dikkat çekmiş ve eleştiriler yöneltmiştir. Ona göre Yahudilerin çarpık anlayışlarının en bariz örneği Allah'a çocuk isnat edilmeleridir. Bunun temel sebebi onların Allah'ı maddeci bir zihniyetle anlamaya ve değerlendirmeye çalışmalarıdır. Bu nedenle onlar Allah'ı gereği gibi anlayamayan bir topluluktur. Şayet durum böyle olmasaydı, Allah'a oğul isnadında bulunmazlardı (Mâtürîdî, 2010, 12: 367). Diğer taraftan Mâtürîdî, Yahudilerin Allah'ın birliğine inandıklarını iddia ettiklerine, fakat gerçekte oğlu olan bir Allah'a iman ettiklerine dikkat çeker. Böylesi bir imanın tevhid dininin gerekli gördüğü ulûhiyet anlayışını yansıtmadığını, bu nedenle onların imanlarının Allah katında geçerli olmayacağını önemle vurgular (Mâtürîdî, 2010, 6: 329).

Mâtürîdî, "Üzeyir Allah'ın oğludur" şeklindeki iddianın ne zaman söylendiğine de temas eder. Ona göre bu iddia, Hz. Peygamber'in döneminde yaşayan Yahudiler değil de daha önceden yaşamış olan Yahudiler tarafından söylenmiştir. Mâtürîdî, bu durumu aynı zamanda Hz. Muhammed'in nübüvvetine delil olarak kullanır. Bu çerçevede, Hz. Muhammed dönemindeki Yahudilerin bu iddianın daha önceki Yahudiler tarafından dile getirilmiş olduğunu bildiklerini, ancak bu gerçeği bildikleri halde gizlediklerine dikkat çeker. Zira Mâtürîdî'ye göre Allah, onların gizlemiş olduğu bu bilgiyi Hz. Muhammed'e bildirmiş, o da hem onların hem de ötekilerin ne düşündüklerini ve neyi gizlediklerini Allah'ın haber vermesiyle bilmiş ve gizledikleri bu gerçeği onlara açıklamıştır. Hz. Muhammed'in bu gizlenen gerçeği açığa vurması ve geçmişten haber vermesi onun risâletinin doğruluğuna delalet etmektedir (Mâtürîdî, 2010, 6: 344-345). Mâtürîdî'ye göre Yahudilerin Allah'a çocuk isnat etmeleri kendilerinin uydurdıkları çarpık bir ulûhiyet anlayışının ifadesidir. Mâtürîdî, bu konuda ne Yahudilerin ne de atalarının hiçbir bilgisi ve delillerinin bulunmadığını ve bu sözlerinin büyük bir iftira ve yalandan başka bir şey ifade etmediğini belirtir (Mâtürîdî, 2010, 6: 345-346).

Ezra'ya işaret ettiği görülmekle birlikte. Yahudilere ait olduğu belirtilen bu inancın temelleri konusunda farklı iddialar da ileri sürülmüştür. Detaylı bilgi için bk. Adam, 2011, 45-58; a.m.f., Adam, 2004, 4: 110; Demirci, 2000, 30-31; Kurt, 2007, 135; Önal, 2013, 146-150.

Mâtürîdî, Allah'a çocuk isnad edenlerin iddialarını iki açıdan değerlendirmeye tabi tutar. Ona göre, Kur'an'da zikredilen Yahudi ve Hıristiyanların "*Allah bir çocuk edindi*" (et-'Eevbe 9/30; Yûnus 20/68; en-Nahl 16/57) şeklindeki ifadeleri ya hakiki anlamda ya da çocuğun mertebesi ve üstünlüğüne işaret etmek için mecaz anlamda kullanılmıştır (Mâtürîdî, 2010,7: 85-86). Burada gerçek anlam kastedilmişse, bu Allah için söz konusu olamaz. Çünkü Allah her bakımdan çok zengindir, hiçbir şeye muhtaç değildir, göklerde ve yerdeki her şey O'nundur. Kimseyi doğurmamış, kimseden de doğmamıştır. Nitekim bu gerçek Allah tarafından İhlâs sûresinde "doğurmamış ve doğmamıştır" şeklinde ifade edilmiştir (Mâtürîdî, 2010, 7: 85.) Buna ilaveten Mâtürîdî, akli delillere de başvurarak, Allah'a çocuk isnad etmenin yanlışlığını ispata çalışır. Bu bağlamda görünür âlemde çocuk sahibi olma sebeplerine dikkat çeker. Ona göre bir kişi ya duyduğu bir ihtiyaçtan, ya kendisine galip gelen şehvetinden yahut da korktuğu bir kişiye karşı çocuğunun yardımına ihtiyaç duymasından dolayı çocuk sahibi olmak ister. Bu üç durumun hiç biri Allah için düşünülemez. Zira yerde ve gökte olanların ve bu ikisi arasında bulunanların hepsi Allah'a aittir ki bu durumda hepsi O'nun kuludur. Bu nedenle de O'nun, çocuk edinmeye ihtiyacı yoktur. Çünkü yerdeki ve gökteki her şey O'na aittir. Bu niteliğe sahip olanın ise çocuğa ihtiyacı olmaz. Yarattıklarının hepsi Allah'ın kulu olduğuna göre yaratılmışlardan çocuk edinmesi mümkün olamaz. Ayrıca, ortağın ortağının cinsinden ve şeklinden olması gibi çocuk da babasının cinsinden ve şeklinden olur. Böylece ortağın nefyi çocuk edinmeyi de nefyeder. Çünkü her ikisinin manası birdir. Kaldı ki her şekil sahibinin bir zıttı ya da bir benzeri vardır. Zıttı veya şekli olanın ise Rabliği ve İlahlığı söz konusu olamaz (Mâtürîdî, 2010, 7: 85; ayrıca bk. 1: 217; 12: 508; 5: 164; 10: 219).

Mâtürîdî'ye göre "Allah bir çocuk edindi" ifadesiyle mecazi anlamda çocuğun mertebesi ve üstünlüğü kastedilmişse, bu da kabul edilemez. Çünkü gerçekten çocuk edinmesi mümkün olmayanın, çocuğu derecesinde hiçbir kimseye bir mertebe vermeyeceği gibi çocuğu olacak ölçüde üstünlük de vermez. Buna göre hakiki anlamda çocuk edinmesi, içindeki eksiklikten dolayı imkânsızdır. Eğer bir kimseye bu hakiki anlamdaki gibi bir mertebe verilmesi mümkün olursa, hakiki anlamdaki eksiklik burası için de geçerli olur (Mâtürîdî, 2010, 7: 86; bk.

1: 217). Mâtürîdî, konuyla ilgili olarak el-En'âm 6/101. ayetini de delil olarak kullanır. Bu ayette muhatap alınan kitlenin Allah'ın zevcesi olmadığını bilen bir topluluk olduğuna dikkat çeken Mâtürîdî, görünür alemde çocuk edinmenin ancak bir zevce sayesinde gerçekleşebileceğini, diğer bir ifadeyle insanlar arasında çoğalmanın ve çocuk sahibi olmanın ancak bir baba ve anne sayesinde mümkün olabileceğini, bu anlamda Allah'ın zevcesi olmadığını bildikleri halde O'na nasıl çocuk isnadında bulduklarını eleştirir (Mâtürîdî, 2010, 5: 164). Ayrıca Mâtürîdî'ye göre eğer Allah çocuk edinmiş olsaydı, o da ilah olurdu. Çünkü çocuk babasından farklı bir cinse ve öze sahip değildir. Aksine babasının cinsinden, suretinden ve özünden meydana gelir. Çocuğun ilah olması durumunda da iki tanrının varlığı söz konusu olur ki bu durumda her bir tanrı birbirine üstünlük kurmaya çalışacak, neticede de düzensizlik meydana gelecektir. Realiteye bakıldığında ise bu durum tam aksinedir. Buna göre yaratmanın ve eşyanın bir düzen içinde seyretmesi birkaç tane değil tek bir ilahın varlığına, ortağının ve çocuğunun olmadığına delalet etmektedir (Mâtürîdî, 2010, 10: 57-58). Dolayısıyla Mâtürîdî'ye göre Allah, kendisine oğul nisbet edilmesini ulûhiyette şirk koşmak ve tevhid ilkesini ortadan kaldırmak anlamına geldiği için büyük bir suç olarak değerlendirmektedir. Eğer onlar, bir semavî kitaba tam olarak inansalardı ve peygamberlerine de layıkıyla bağlansalardı, dinde aşırıya kaçmaz ve bu tür yanlış görüşlere düşmezlerdi. Çünkü bütün peygamberler tevhid inancını tebliğ etmişlerdir. Bu nedenle Hz. Üzeyr Allah tarafından nübüvvetle korunduğu için Allah'tan başka meleklerle ya da peygamberlere ibadet etmeyi emretmemiştir (Mâtürîdî, 2010, 2: 348; 4: 283; 13: 174-175).

1.2. Peygamberler Arasında Ayrım Gözetmeleri

Mâtürîdî'nin Yahudiler'e yönelttiği eleştirilerinden biri de onların peygamberler arasında ayrım gözeterek, bir kısmını inkâr edip bir kısmını kabul etmeleridir. Yahudiler sadece kendi ırklarından olanların peygamberliklerini kabul etmişler, kendilerinden olmayanların peygamberliğini inkâr etmişlerdir. Mâtürîdî, bu inançlarına dikkat çekerek Hz. Muhammed'e iman etmemelerinin sebebi olarak, Yahudilerin bekledikleri peygamberin İsrâiloğullarından gönderileceğine inanmalarını göstermektedir. Çünkü önceki

peygamberler onların neslinden gönderilmişti (Mâtürîdî, 2010, 1: 197-198). Buradan hareketle Mâtürîdî Yahudilerin peygamberlerin çoğunun kendi içlerinden gönderilmesini kendilerinin masum ve Allah'a yakınlıkta daha üstün olduklarına dair bir dayanak saydıklarını belirtir ve Yahudilerin Hz. Peygamber'e inanmamalarını içlerinde besledikleri kıskançlıklarına ve hasetlerine bağlar. Bu çerçevede Mâtürîdî, el-Bakara 2/47. ayetine istinaden onların Allah tarafından bir zamanlar âlemlere üstün kılındıklarını, fakat bu üstünlüğün devamlı olmadığını, zira bu sefer üstünlüğün başkalarına (Araplara) geçtiğini belirtir. Çünkü ona göre Allah, üstünlüğü dilediğine verir ve dilediğini de günahlardan arandır (Mâtürîdî, 2010, 3: 260-261). Nitekim Allah, bu sefer peygamberi İsrâiloğullarının dışından (Araplardan) göndermiştir (Mâtürîdî, 2010, 1: 197-198). Mâtürîdî, kendi soylarından değil de İsmâil soyundan bir peygamber gelince -ki Araplar Hz. İsmail'in soyundandır- Arapları kıskanarak Hz. Muhammed'i inkâr ettiklerini ve Tevrat'ta ondan bahseden sıfat ve niteliklerini gizlediklerini belirtir (Mâtürîdî, 2010, 1: 176; 12: 177). Çünkü Yahudiler, peygamberin İsmâil soyundan gönderilmesiyle sahip oldukları menfaatleri ve idarî üstünlüklerini kaybedeceklerini düşünmüşler, bu nedenle de bunu hoş karşılamamışlardır (Mâtürîdî, 2010, 1: 198). Bununla birlikte Yahudiler, Hz. İbrâhîm'e yönelik herhangi bir kıskançlık duymamışlar, onu sahiplenmişlerdir. Hatta onlar kendi soylarını ona dayandırır ve onun kendi dinlerinden olduğunu iddia etmişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 1: 250-251). Fakat Hz. İbrâhîm'in soyundan gelen Hz. Muhammed'i ise sırf kıskançlık ve inatlarından dolayı inkâr etmişler ve bu suretle peygamberler arasında bir ayırım gözetmişlerdir. İşte bu nedenle Mâtürîdî Yahudilerin Hz. İbrâhîm hakkındaki bu inançlarına ve yersiz iddialarına eleştirmiştir.

Mâtürîdî'ye göre Yahudilerin bu iddiaları geçersizdir. O, bu görüşüne delil olarak el-Bakara 2/140. ayetini kullanır. Çünkü bu ayet, Yahudilerin: "İbrâhîm, Ya'kûp ve onların evlatları Yahudiydiler." şeklindeki iddialarına karşı bir reddiye ve inkârdır. (Mâtürîdî, 2010, 1: 255-256). Ayrıca buna bir diğer delil olarak da "Ey Ehl-i Kitap neden İbrâhîm hakkında tartışıyorsunuz?" (Âl-i İmrân 3/65) ifadesini gösterir. Mâtürîdî, Yahudilerin, Hz. İbrâhîm'in kendi dinlerine mensup olduğunu öne sürdüklerini, Hıristiyanların da onun Müslüman olmayıp

kendi mezhepleri ve dinlerinden olduğunu iddia ettiklerini, bunun üzerine bu ayetin nazil olduğunu belirtir ve şu açıklamayı yapar: “Hz. İbrâhim’in dini hakkında neden tartışıyorsunuz. Hâlbuki T’evrat ve İncil Hz. İbrâhim’den sonra indirildi, ifadesi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi; İncil ve T’evrat ondan sonra indirildi ve siz onu görmediniz ki sizin dininiz üzere olduğunu bilirsiniz. Neden bilginiz olmadığı halde sizin dininiz üzere olduğunu söylüyorsunuz? İkincisi; T’evrat ve İncil onun ölümünden sonra indirildi. Bu kitaplarda ise Hz. İbrâhim’in Müslüman ve hanif olduğu yazılmıştı. Nitekim bu gerçeği Allah, onları yalanlayarak şöyle ifade etmiştir: “İbrâhim ne Yahudi idi ne de Hıristiyandı. Fakat o, hanif bir Müslüman’dı. Allah’a ortak koşanlardan da değildi.” (Âl-i İmrân 3/67) Mâtürîdî’ye göre Yahudi ve Hıristiyanlar, Hz. İbrâhim’in Müslüman olduğunu biliyorlardı. Fakat inatları yüzünden iddialarından vazgeçemediler ve Hz. Muhammed’in Hz. İbrâhim’le ilgili verdiği bilgilere kitaplarında geçtiği şekilde karşılık vermediler. Hâlbuki Allah, Hz. İbrâhim’e en yakın olanın, (kendi zamanında) ona iman edenler, Hz. Peygamber ve ona inananlar olduğunu haber vermiştir (Mâtürîdî, 2010, 2: 326-327).

Mâtürîdî, el-Bakara 2/135. ayetine istinaden Allah’ın Yahudi ve Hıristiyanların diğerlerini kendi dinlerine davet ettiklerini ve kendileine tabi olanın doğru yolu bulacağını iddia ettiklerini haber verdiğini; bu iddialarına karşılık Hz. Muhammed’in onlara: “Hayır, hakka yönelen ve Allah’a ortak koşanlardan olmayan İbrâhim’in dinine uyarız” diyerek cevap vermesini kendisine emrettiğini belirtir. Buradan hareketle asıl kurtuluşa erecek olanların hanif olan İbrâhim’in getirmiş olduğu dine uyanlar olduğunu ifade eder. Hanif kelimesini ihlâs sahibi Müslüman olarak tanımlayan Mâtürîdî’ye göre bu anlamda İbrâhim’in dinine uyanlar Yahudi veya Hıristiyanlar değil Müslümanlardır (Mâtürîdî, 2010, 1: 252). Dolayısıyla ona göre Hz. İbrâhim’e yakın olma ya da onun dininden olma, Yahudilerin iddia ettikleri gibi İbrâhim’in soyundan gelmekle değil tevhidi bir imana sahip olmakla mümkündür. İşte bu nedenle Allah, Âl-i İmrân 68. ayetinde belirttiği üzere kendi katında geçerli olan dinin Yahudilik ve Hıristiyanlık değil, kendi seçtiği “İslam” dini olduğunu bildirmiştir (Mâtürîdî, 2010, 1: 251).

Mâtürîdî’nin üzerinde durduğu bir diğer husus da Yahudilerin gelecek bir peygamber inancına sahip olmalarıdır. Nitekim o,

Yahudilerin Hz. Muhammed'e peygamberlik gelmeden önce bir peygamberin geleceği inancına sahip olduklarına,² fakat istedikleri gibi (kendi içlerinden) bir peygamber gelmeyince onu inkâr ettiklerine dikkat çeker ve bu görüşünü de el-Bakara 2/89. ayetle temellendirir. Ayrıca o, inkâr etmeleri sebepleri arasında Yahudilerin yöneticilik ve idareciliğin kendilerinde kalmasını istemelerini gösterir (Mâtürîdî, 2010, 3: 250-251, 253). Nitekim onlar, Hz. Muhammed dinde önderliğini ilan edince, ona karşı din düşmanlarına (Arap müşriklerine) arka çıkmışlardır. Böyle davranmalarının temel sebebi ise Hz. Muhammed'i kıskanmalarındır. Çünkü onlar, gelecek peygamberin kendi ümmetlerinden olan İsrâilîğullarından arasından çıkmasını arzu ediyorlardı. Hâlbuki Hz. Muhammed İsmail oğullarından gönderilmişti. İşte bu nedenle onu kıskanarak inkâr ettiler (Mâtürîdî, 2010, 1: 176; 2: 329).

Yahudilerin Hz. Muhammed'i inkâr etmeleri Allah ile peygamberlerin arasını ayırmak anlamına gelmekteydi. İşte bu sebeple Allah, böylesi bir davranışı eleştirmiştir (en-Nisâ 4/150-151). Mâtürîdî bu ayetlerin tefsirinde: "Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, O'na inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler," ifadesinin iki anlama gelebileceğini belirtir. Bunu da şu şekilde açıklar: "Buradaki 'vav' harfi 'ya da' anlamına gelir; bu durumda ayetin manası, 'Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler veya (inanma hususunda) Allah ile peygamberini birbirinden ayırmak isteyenler' şeklinde olur. Burada Allah'ı inkâr etmekle nitelenenler de dehrilerdir. Çünkü onlar, Allah'ı inkâr edip ona iman etmezler ve zamanın ezeliği görüşünü savunurlar. 'Peygamberlerini inkâr edenler' ifadesi ise, Allah'a iman edip bütün peygamberleri inkâr edenler hakkındadır. 'Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler' ifadesi ise peygamberlerden bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edenler hakkındadır." (Mâtürîdî, 2010, 3: 94).

Görüldüğü gibi Mâtürîdî, burada peygamberler arasında ayırım gözetilenlerin kimler olduğu hakkında bir yorumda bulunmaz. Fakat Âl-i İmrân 3/84. ayetinin tefsirinde en-Nisâ 4/150. ayete işaret ederek, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenlerin

² Bk. Tesniye 18/18-19; İşâya 42/1-17; Hagay 2/6-9; Mezmurlar 45/1-15.

ve ‘Peygamberlerin kimine inanırız, kimini inkâr ederiz’ diyenlerin Yahudiler ve Hıristiyanlar olduğunu belirtir (Mâtürîdî, 2010, 2: 351). Mâtürîdî, onların peygamberler arasında ayırım gözetmelerinden dolayı Allah’ın Âl-i İmrân 3/84. ayetini indirerek müminlere bütün peygamberlere iman etmelerini emrettiğini, bu emir üzerine onların da: “Peygamberlerden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz ona teslim olanlarız” diyerek hepsine iman ettiklerini ifade eder (Mâtürîdî, 2010, 2: 351). Mâtürîdî, yorumuna şöyle devam eder: “Bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler (en-Nisâ 4/150-151) yani bunun dışında bir yol tutmak isteyenler anlamındadır. Ayette geçen isteme fiili ise, bunu yapmış oldukları anlamındadır. Onlar, bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr ederek bir dini benimsemişlerdir. Peygamberlerden bir kısmına iman etmelerinden dolayı bu imanları kendilerine fayda sağlamayacaktır.” (Mâtürîdî, 2010, 3: 94). Çünkü ona göre farklı mezheplere sahip olmalarına rağmen bu inançlarından dolayı hepsinin inkârcı oldukları “İşte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır” (en-Nisâ 4/150-151) ayetiyle bildirilmiş ve onlar hakkında küfür hükmü verilmiştir. Mâtürîdî, ayette geçen “İşte onlar gerçekten kâfirlerdir” ifadesinin de iki duruma işaret ettiğini belirtir. Kâfir hükmü verilenlerden birincisi Allah’ı inkâr edenlerdir. İkincisi peygamberlerin bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr edenler hakkındadır. Her ne kadar onlar bazı peygamberlere inanmış olsalar bile haklarında kâfir hükmü verilmiştir (Mâtürîdî, 2010, 3: 95). Dolayısıyla tüm peygamberlerin Allah’ın elçisi olduğu düşünülürse onlar arasında ayırım yapmak Allah’ı inkâr etmek gibi düşünülebilir. Nitekim Mâtürîdî, peygamberlerden bir kısmını inkâr etmenin, Allah’ı, bütün peygamberleri ve kitapları inkâr etmek anlamına geldiğini belirtir. Çünkü her bir peygamber, bütün yaratılmışları Allah’a, O’nun peygamberlerine ve kitaplarına iman etmeye davet eder. Kişi, bunlardan birini inkâr ederse, Allah’ı ve gönderdiği peygamberleri de inkâr etmiş olur (Mâtürîdî, 2010, 3: 95; 4: 71).

Mâtürîdî, Yahudilerin ‘Evrat’a pek az iman ettiklerine dikkat çekerek, onu hakkıyla okumadıklarını ve onunla gerektiği gibi amel etmediklerini belirtir. Eğer onlar kitaplarını hakkıyla okumuş olsalardı Hz. Muhammed’e iman ederlerdi (Mâtürîdî, 2010, 1: 225). Çünkü Hz. Muhammed’in peygamber olacağı kitaplarında açıklanmıştı. Bu nedenle

onlar aslında onun peygamber olduğunu bilmekteydiler. Ancak düşmanlıklarından ve hevalarına uyduklarından dolayı onu inkâr ettiler (Mâtürîdî, 2010, 1: 265). Bu nedenle onlar, gerek 'Evrat'ın ve gerekse peygamberlerin bir kısmına iman ettiler. Çünkü 'Evrat'a inanmak Hz. Muhammed'e ve ona indirilene inanmayı, buna inanmak da tüm peygamberlere ve onlara indirilenlere inanmayı gerektirir. Oysa onlar, hem Hz. İsa'yı hem de Hz. Muhammed'i inkâr etmişler, bu inkârları sebebiyle de küfürde aşırıya gitmişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 1: 175- 177; 2: 356; 3: 254).

Mâtürîdî, en-Nisâ 4/152. ve el-Bakara 2/136. ayetlerini delil göstererek peygamberler arasında ayırım gözetmeyip, hepsine toptan inanan kimsenin gerçek mümin olduğuna dikkat çeker. Ayrıca en-Nisâ 4/31. ayetinin tefsirinde şirk çeşitlerini sayarken, peygamberlerin tamamını ya da onlardan bir kısmını inkâr etmenin şirk olduğunu belirtir (Mâtürîdî, 2010, 3: 95-96, 185). Çünkü iman etmenin şartı bütün peygamberlere ve kitaplarına inanmaktır. Peygamberlerden birini veya kitaplardan birini ya da o kitaplardan birinin bir harfini inkâr edenler Allah'ı inkâr etmiş olurlar (Mâtürîdî, 2010, 6: 332; bk. 1: 252-253; 4: 71; 6: 329). Mâtürîdî, onlara küfür isnad edilme sebebi olarak peygamber ve kitaplar arasında ayırım gözetmelerini tespit ettikten sonra, Allah'ın müminleri bu kâfirlerin yaptığı gibi peygamber ve kitaplar arasında ayırım yapmadan peygamberlerin ve kitapların hepsine iman etmeye davet ettiğini ve onlara bunu emrettiğini belirtir. Bunu da el-Bakara 2/136. ayetiyle temellendirir. Çünkü bu ayet ona göre, müminlere nasıl iman etmelerini öğreten net bir ifadedir (Mâtürîdî, 2010, 1: 252-253).

Diğer taraftan Mâtürîdî, Yahudilerin peygamberler arasında yaptıkları ayırma karşılık olarak savunduğu peygamberlerin hepsine toptan inanmak gerektiği görüşüne delil olarak en-Nisâ 4/164. ayetini delil gösterir. O, burada söz konusu ayetin nüzul sebebi ile ilgili bir rivayet nakleder. Bu rivayete göre; "Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik." (en-Nisâ 4/163) ayeti inince Yahudiler, "İsmi geçen nebiler arasında neden Mûsâ yok?" diyerek itirazda bulunmuşlar, bunun üzerine Allah: "Bir kısım

peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık.” (en-Nisâ 4/164) ayetini indirmiştir. Mâtürîdî burada Yahudilerin bu itirazlarına dikkat çekerek, “Bir kısmını ise sana anlatmadık” ifadesine istinaden bu itiraza cevap vermeye çalışır. Ona göre bu ibarede bir takım deliller vardır. Bunlardan birisi, şayet bütün peygamberleri tek tek tanımak imanın şartı olsaydı Kur’an’da hepsi ayrı ayrı tanıtılırdı. Onlardan bahsetmemesi ihtimal dâhilinde olmazdı. Hâlbuki Allah, bu ifadeyle anlatmadığı peygamberlerin varlığından haber vermiştir. Dolayısıyla hepsini anlatmamış olması, onları teker teker bilmenin imanın şartı olmadığına bir delildir. İkincisi, bu ifade imanın marifet değil aksine tasdik olduğuna bir delil teşkil eder. Çünkü peygamberleri tanıma sorumluluğu yoktur. Ancak hepsini toptan tasdik etme ve onlara iman etme sorumluluğu vardır. Bu nedenle bizden istenen peygamberlerin varlığını tasdik edip onlara toptan inanmaktır (Mâtürîdî, 2010, 4: 110).

1.3. Peygamberlere İnanmak İçin Çeşitli Bahaneler İleri Sürmeleri

Mâtürîdî’nin Yahudilere yönelttiği bir diğer eleştiri de onların Allah’a ve peygamberlerine iman etmek için birtakım bahaneler ve şartlar ileri sürmeleridir. Ona göre, Yahudilerin ataları olan İsrâîloğulları Hz. Mûsâ’dan hem Allah’a hem de kendisine iman etmek için onu gözleri ile görmeyi talep etmişlerdir. Mâtürîdî, onların peygamber hakkındaki bu tavır ve taleplerini el-Bakara 2/55. ayete dayanarak sergilemeye çalışır. Mâtürîdî söz konusu ayetle ilgili olarak müfessirlerin şu görüşünü nakleder: “Hz. Mûsâ’nın seçtikleri –ki bunlar da yetmiş kişilerdi- dediler ki; Allah, senin peygamberliğini ve sana Tevrat’ın indirildiğini gözümüze apaçık görünerek söylemeden seni tasdik etmeyiz.” Mâtürîdî, bu ayetin şu anlama da gelebileceğini belirtir: “Gözlerimizle apaçık ayan beyan görmedikçe O’nun ilah olduğu konusunda sana iman etmeyiz, O’na da ibadet etmeyiz.” Ona göre bu talepte bulunan kimseler, her iki anlamda da bu sözleri söylemiş olabilirler (Mâtürîdî, 2010, 1: 132). Mâtürîdî, en-Nisâ 3/153. ayetini yorumlarken onların Hz. Mûsâ’dan peygamberliğini destekleyecek bir takım mucizeler istediklerini, bu mucizelerin kendilerine gösterilmesine rağmen onun peygamberliğine iman etmediklerini bildirir (Mâtürîdî, 2010, 4: 97). Nitekim onlar, Hz.

Mûsâ'nın gerçekleştirdiği birçok mucizeye şahit olmalarına ve onun aracılığıyla Firavun'a köle olmaktan kurtulmaları, denizin yarılarak oradan geçmeleri, taştan pınarların fışkırtılması, gökten kudret helvası ve bildircin indirilmesi gibi mucizelerin kendilerine verilmesine rağmen üzerlerine dağın yükseltilip indirilmesi tehdidiyle karşılaşmadan 'Evrat'ı kabul etmemişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 6: 99-100). Dağın üzerlerine indirilmesinden korkarak kabul ettikleri 'Evrat'ı daha sonra tekrar inkâr etmişlerdir. Mâtürîdî, Yahudilerin Hz. Mûsâ'ya yaptıkları bu ihanetlerini el-Bakara 2/92. ayetine dayanarak da sergilemeye çalışır. Bu ayetin tefsirinde, öncelikle mucizelerin peygamberliğin ispatındaki önemine değinir ve şu yorumu yapar: "Ayette geçen 'açık mucizeler' ifadesi, aciz bırakan ve hayret verici deliller anlamındadır. 'Tüm bunlar, Hz. Mûsâ'nın nübüvvetine ve onun davet ettiği şeylerde doğru söylediğine dair apaçık birer hüccettir. Aynı zamanda bunlar, Allah katından gerçekleştiğinin de birer delilidir." Bu tespitten sonra o, Hz. Mûsâ'nın bütün bu mucizelerle kavmine gelmesine ve tüm bu mucizelere şahit olunmasına rağmen, onların inkârcı bir tavır takınarak buzağıya taptıklarını belirtir. (Mâtürîdî, 2010, 1: 178-179). Mâtürîdî, burada onların 'Evrat'ı niçin inkâr ettiklerine dikkat çeker ve onu inkâr etmelerinin sebebi olarak onların 'Evrat'taki hükümlerin uygulanmasını zor gördüklerini, buzağa tapmanın ise nefislerine daha kolay geldiğini belirtir (Mâtürîdî, 2010, 1: 180). Görüldüğü gibi İsrâiloğulları Hz. Mûsâ'nın nübüvvetini, gördükleri büyük mucize ve delillere rağmen inkâr etmişlerdir. Dolayısıyla Mâtürîdî'ye göre onların bu istekleri, doğruluğa erişmek için değil de inat içindir. Çünkü istekleri doğru yola erişmek için olsaydı, kendilerine bu mucizeler geldiğinde ona iman ederlerdi (Mâtürîdî, 2010, 4: 97).

Yahudiler geçmişteki peygamberlere yaptıkları gibi şimdi de Hz. Muhammed'e iman etmemek ve bu inkârlarını meşru göstermek için çeşitli bahaneler ve iddialar ileri sürerek işi yokuşa sürmeye devam etmişlerdir. Nitekim onlar, Hz. Muhammed'e iman etmek için kendisinden ateşin yiyeceği bir kurban getirme şartını ortaya koymuşlardır. Mâtürîdî, onların bu şart koşmalarını kendisine konu edinmiş ve Âl-i İmrân 3/183. ayetine istinaden Yahudileri çeşitli yönden eleştiriye tabi tutmuştur. Mâtürîdî'ye göre söz konusu ayet Yahudiler hakkında inmiştir. Bununla ilgili olarak o, müfessirlerden iki farklı

rivayet nakleder. Bu rivayetlere göre Yahudiler İslam'a davet edildikleri zaman: "Doğrusu, Allah ateşin yiyeceği bir kurban getirmediğe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti" demişler ve bunu Hz. Muhammed'den talep etmişlerdir. Diğer bir rivayete göre de onlar, bu durumun (peygamberlerden ateşin yiyeceği bir kurbanın istenmesinin) kendilerinden önceki toplumlarda da böyle olduğunu iddia ederek bunu Hz. Muhammed'den de istemişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 2: 498; bk. 1: 177-178). Mâtürîdî, bu rivayetleri naklettikten sonra Yahudilerin bu talepleriyle "kurban"ı peygamberliğin delillerinden saydıklarına dikkat çeker ve eleştirilerini bu yönde yapar. İlk olarak o, "kurban" getirmenin peygamberliğin delillerinden sayılamayacağını, aksine kurbanın takvanın delili olduğunu belirtir. Bu görüşüne delil olarak da el-Mâide 5/27. ayetini delil gösterir. İkinci olarak Mâtürîdî açısından, kurban mucizesi olmadıkça bir peygamberin inkâr edilmesi ve peygamberlerin geçmişte gösterdiği diğer mucize ve delillerin dikkate alınmadan Yahudilerin kendilerine Allah'ın bunu emrettiğini ileri sürmeleri de, Hz. Muhammed'i inkâr etmek için şeytanların vesvese ve telkinleriyle kurulan hayalden başka bir anlam ifade etmemektedir. Zira ona göre, peygamberlerin mucizeleri arasında kurbanın olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu bilindikten sonra, kurbanla ilgili olarak Yahudilerin ileri sürdükleri peygamberlerin alameti olduğuna dair kendilerine verilen bir sözün olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle peygamberlerin nübüvvetinin ispatı için kurban gerekli değildir. Mâtürîdî, Hz. Muhammed'in, Yahudileri kendine ve Kur'an'a iman etmeye davet edince, onların: "Bize diğer peygamberlerin kavimlerine getirdikleri gibi mucizeler ve kurban getir." şeklindeki sözlerine karşılık Allah'ın: "Ey Muhammed, de ki: Benden önce peygamberler size belgeler ve dediğiniz şeyi getirdi. Doğru sözlü iseniz niçin onları öldürdünüz?" (Âl-i İmrân 3/183) ayetini onlara bir cevap olarak indirdiğini belirtir (Mâtürîdî, 2010, 1: 177-178; 2: 499). Mâtürîdî, bu ayetle Allah'ın, Hz. Muhammed'den onlara sanki şöyle demesini istediğini ifade eder: "Allah bizden bir peygambere ancak şu şekilde (kurban getirdiği takdirde) iman etmemizi istedi. Eğer bu peygamberliğin bir alameti idiyse o alametle/mucizeyle gelenleri neden öldürdünüz? Ya da bunun peygamberliğin alametlerinden olduğu konusunda doğru sözlü iseniz sizden öncekiler o alametle (kurban) gelenleri neden öldürdü? Ya da eğer

ona ancak bir kurbanla gelince iman edeceğiniz konusunda doğru sözlü iseniz o alametle/mucizeyle gelenleri neden öldürdünüz?" (Mâtürîdî, 2010, 2: 499). Mâtürîdî'ye göre Yahudiler Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu biliyorlardı. Ancak onlar Hz. Muhammed'i inkâr ederek ona karşı sergiledikleri bu davranışlarıyla atalarını taklit etmişlerdir. Çünkü daha önce atalarına gösterilen mucizelerin aynı kendilerine de verilse tıpkı atalarının yaptıkları gibi yine inanmayacaklar ve böylece geçmişte atalarının sergiledikleri inkârcı davranışlarının aynı sergileyeceklerdir (Mâtürîdî, 2010, 1: 178). Dolayısıyla onların bu istekleri şüpheye düşüp de, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında mutmain olmak isteyen insanların sâfiyane bir istediği değil, inanmamakta direnen ve bir takım menfaatleri için işi çıkmaza sürüklemek isteyen art niyetli kimselerin istekleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yahudiler geçmişte de böyle bir mucize ile kendilerine gönderilen peygamberleri ya yalanlamışlar ya öldürmüşler ya da öldürmeye çalışmışlardır.

1.4. Peygamberlere Yönelik İftira ve Saygısızlıkları

Yahudiliğin peygamber anlayışlarında dikkat çeken bir husus da onların, peygamberlerin şan ve şereflerine uygun olmayan bir takım uygunsuz davranışları onlara isnad etmeleridir. Mâtürîdî'nin konuyla ilgili Yahudileri eleştirdiği ilk husus, onların geçmişteki peygamberler hakkında herhangi bir bilgiye ve delile sahip olmadıkları halde birtakım iddialarda bulunmaları ve münakaşaya girip çekişmişleridir. Mâtürîdî'ye göre onların bu çekişmeleri kuru bir iddîa, iftira ve inattan öteye geçmemektedir. O, burada el-Bakara 2/140. ayetine işaretle Yahudilerin Hz. İbrâhîm, Hz. Yakûp ve onların evlatların kendi dinlerinden olduklarına dair iddialarını gösterir. Mâtürîdî'nin bununla ilgili eleştirilerini daha önce bahsettiğimiz için fazla detaya girmeden kısaca şöyle özetleyebiliriz: Yahudiler, Hz. İbrâhîm'in kendi dinlerinden olduğunu iddia etmişlerdir. Hâlbuki onlar bu konuyla ilgili bir bilgiye ve delile sahip değillerdir. Nitekim Hz. İbrâhîm'in kendi dinlerinden olduğuna dair ne 'Evrâf'ta ne de İncil'de bilgi vardır. Aksine bu iki kitapta onun Müslüman ve hanif olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Kur'an'da Hz. İbrâhîm'in hanif bir Müslüman olduğu haber

verilmektedir. Bu nedenle asıl onlar Hz. İbrâhîm'in dini üzerinde değillerdir. Buna rağmen onlar, Hz. İbrâhîm'i kendi dinlerinden olduğunu iddia etmişler ve bu iddialarıyla da ona iftira etmişler ve yalan konuşmuşlardır. Bu da onların yalancı olduklarını ve peygamberlere iftira attıklarını göstermektedir (Mâtürîdî, 2010, 1: 252, 255; 2: 326-327).

Yahudilerin peygambere birtakım asılsız iftiraları atfetmelerine yönelik bir diğer örnek de Hz. Lût'un şarap içip sarhoş olarak kendi kızları ile zina etmesidir (Tekvin 19/30-38). Mâtürîdî bu konuda Yahudilere bir eleştiri getirmemiştir. Ancak Hz. Lût'un Kur'an'da geçen: "Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdir" (Hûd 11/78) ifadesini tefsir ederken Hz. Lût'un, zinaya teşvik etme gibi peygamberlerin şan ve şereflerine uygun olmayan davranışlar içerisinde olamayacağını belirtir. Bu konu hakkında şu yorumu yapar: Hz. Lût'un "işte kızlarım" dediği kişiler ümmetinin kızlarıdır. Zira peygamberler, gönderildiği ümmetlerinin manevi babaları sayılır. Diğer bir ifadeyle gönderildiği toplumun kadınları o peygamberin manevi kızları mesabesinde. Kendi kızları oldukları kabul edilse bile Hz. Lût'un bu tutumuyla kavmini zinaya teşvik ettiği değil kızlarıyla nikâhlanılmalarını istediği anlaşılır. Yani burada Hz. Lût, kavmini içine düştükleri cinsel sapıklığı (erkeğin erkekle cinsel ilişkisi) terk edip meşru ve doğal ilişkiye dönmeleri ve kadınlarla nikâhlanmaları konusunda uyarılmaktadır (Mâtürîdî, 2010, 7: 211-212; Can, 1997, 149). Onun bu tespitinin Yahudilerin bu iddialarına bir cevap niteliği taşımaktadır.

Mâtürîdî, Yahudilerin Hz. Süleyman hakkında da birtakım iftiralarda bulduklarını belirtir. Bu bağlamda Hz. Süleyman'ın hükümdarlığı sihir sayesinde elde ettiği ve küfre saptığı şeklindeki iddialarını el-Bakara 2/102. ayetine işaretle buna örnek verir (Mâtürîdî, 2010, 1: 188).³ Mâtürîdî'ye göre bu ayet Yahudilerin iddialarına bir cevap niteliği taşımakta, onların iddia ettiklerin aksine Hz. Süleyman'ın kâfir olmadığını haber vermektedir (Mâtürîdî, 2010, 1: 188, 190). Yahudiler bu konuda şeytanın iğvasına kapılmışlardır. Hâlbuki bir rivayete göre iki melek olan Hârût ile Mârût'a verilenler, aslında güzel

³ Yahudilerin Hz. Süleyman hakkındaki bu tür iddiaları bu gün elimizde mevcut olan Kitâb-ı Mukaddes'te de yer almaktadır (I. Krallar, 11/4-13).

şeylerden ibaretti. Fakat şeytanın telkinleriyle onların içine sihir, küfür ve yalan karıştırıldı ve asılları bozuldu (Mâtürîdî, 2010, 1: 188-190; Can, 1997, 198). Dolayısıyla Mâtürîdî'ye göre Yahudilerin Hz. Süleyman'ı "kâfir ve büyücü" olmakla itham etmeleri herhangi bir peygamber hakkında ileri sürülemez iftiralar"dır.

Mâtürîdî'nin Yahudilerin peygamberlere karşı gösterdikleri bu olumsuz davranışlarına yönelttiği en önemli eleştiri konusu ise Hz. Mûsâ'ya karşı olan tavırlarıdır. Mâtürîdî, İsrâiloğullarının Hz. Mûsâ'ya da ihanet ettiklerini, yakışsız sözler söylediklerini ve ondan ölçüsüz isteklerde bulduklarını belirterek onların bu davranışlarını çeşitli yönlerden eleştirmiştir. O, İsrâiloğullarının bu ihanet ve ölçüsüz istekleri arasında onların, iman etmek için Allah'ı açıkça görme şartını koymaları (el-Bakara 2/55; en-Nisâ 4/153), kendilerine ibadet etmek için put yapılmasını istemeleri (el-A'râf 7/138) ve ellerindekiyle yetinmemelerini (el-Bakara 2/61) nakleder (Mâtürîdî, 2010, 15: 135). Mâtürîdî, onların Hz. Mûsâ'dan tapınmak için put tanrı istemelerini el-A'râf 7/138. ayetine dayanarak dile getirir (Mâtürîdî, 2010, 6: 43). Burada, İsrâiloğullarının böyle bir talepte bulunma isteğinin, yolda karşılaştıkları müşriklerin kendilerine el-A'râf 7/28. ayetinde ifade edildiği gibi "Putlara tapmamızı emreden Peygamberlerdir" demeleri ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Ona göre müşrikler, "Putlara tapmamızı emreden Peygamberlerdir." sözünü onlara söyleyince İsrâiloğulları da Hz. Mûsâ'dan, tıpkı müşriklerin tanrıları gibi, kendilerine de bir tanrı yapmasını istemişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 6: 44). Mâtürîdî, burada onların ibadet edecek bir ilah istemeleriyle, Allah'ı inkâr etmeleri ya da peygamberlerini yalanlamaları anlamında olmadığına dikkat çeker. Ona göre İsrâiloğulları, kendilerini Allah'a ibadete ve hizmete layık görmedikleri için Hz. Mûsâ'dan kendileri ile Allah arasında aracı olacak ve kendilerini O'na yaklaştırılacak bir ilah (put) istemişlerdi. Çünkü onlar, bu ilaha ibadet etmekle Allah'a yaklaşacaklarını düşünüyorlardı. Böyle bir düşünce, Allah'ı inkâr ve başkasına ibadeti has kılma anlamına gelmemekte, aksine Allah'ı yüceltme ve O'na duyulan derin saygıyı ifade etmekteydi. Mâtürîdî, bu tespiti yaptıktan sonra onların bu durumlarıyla Arap müşriklerine benzediklerine dikkat çekerek Arapların da kendilerini Allah'a yaklaştırsın diye putlara tapıklarını ifade eder ve bunun tevhid inancına zıt olduğunu ifade etmek için özetle şu yorumda

bulunur: “Tevhid ehli ise ibadeti sadece Allah’a has kılar. Üzerinde olduğu dini terk etmesi için dünyanın bütün hazineleri saçılrsa, kendisine her türlü vaatte bulunulsa dahi asla onu terk etmez. Çünkü kişi üzerinde mutlaka herkesin bileceği şekilde Allah’ın nimetlerinin açık izleri vardır” (Mâtürîdî, 2010, 6: 42).

el-A’râf 7/148. ayetinin tefsirinde Hz. Mûsâ’nın kavminin hepsinin bir olmadığını aralarında iyilerin de bulunduğu, Allah’ın, onlardan bir kısmını övdüğünü bir kısmını ise yerdığını belirtir ve el-A’râf 7/159. ayetini delil gösterir. O, bu ayette Allah’ın onlardan bir kısmını hidayet, adalet ve hakka tabi olmakla nitelendirdiğini ifade ettikten sonra el-A’râf 7/138. ayetine işaretle bazısının da akılsızlık, anlayış kıtlığı ve dinde zayıflıkla nitelendirildiğine dikkat çeker. Ona göre bu grup Allah’ın nimetlerinin takdir etmedikleri, onun ayetlerini ve delillerini düşünmedikleri için buzağıyı ilah edinip ona tapmışlar, dolayısıyla cahillik eden bir kavim olarak nitelendirilmişlerdir. Çünkü onlar, düşünemeyen, konuşamayan ve onları kendisine ibadet etmeye davet edecek dili olmayana ibadet etmişlerdir. Bu da onların akılsızlıklarını ve ibadeti ve ulûhiyeti yerinden başka bir yere (Allah’tan başkasına) koydukları için zalim olduklarını gösterir (Mâtürîdî, 2010, 6: 66-68). Çünkü onlar, kolaya kaçmaya çalışan, akıllarına göre değil de nefsin isteklerine göre hareket eden bir topluluktur. ‘Evrat’ı inkâr etmelerinin sebebi de asıl bu yüzdendir. Ayrıca ‘Evrat’taki hükümlerin uygulanmasını kendilerine zor gördüler ve buzağıya tapmayı ise nefislerine daha kolay geldiği için tercih ettiler (Mâtürîdî, 2010, 1: 180). Eğer hayvanların tabiatına bürünmüş olmasalardı, peygamberlerinin davetinden yüz çevirmez ve buzağıya tapmazlardı. İşte tüm bu akılsızlıkları yüzünden Hz. Mûsâ’nın bütün mucizeleri akli değil hissi olmuştur. Bu da akıllarının hissedilebilenleri anlama ve idrak etmede yetersiz olduklarını, delil getirilerek anlatılan şeylerin kapasitelerin üzerinde olduğunu gösterir (Mâtürîdî, 2010, 1: 131). Mâtürîdî’ye göre Allah, onların bu zaaflarından dolayı “Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor” (el-Bakara 2/67) ifadesiyle kendilerine sığır kesmelerini emretmiştir. Çünkü onlar daha sonra bu inançlarından vazgeçip tövbe etmişler ve Allah’a ibadete yönelmişlerdi. Allah da tövbelerinde samimi olup olmadıklarını ortaya çıkarmak için onları imtihan edip

kalplerinden buzağı ve sığırların sevgisini sökmek istemiştir (Mâtürîdî, 2010, 1: 156).

Mâtürîdî'nin konuyla ilgili verdiği bir diğer örnek de onların Hz. Mûsâ'dan Allah'ı açıkça görme talebinde bulunmalarıdır. Onların bu isteklerine en-Nisâ 4/153. ayetini delil gösterir. O, bu ayetin tefsirinde, Yahudilerin Hz. Mûsâ'dan peygamberliğini destekleyecek mucizeler istediklerini, ancak onun bu mucizeleri göstermesine rağmen, onun peygamberliğine iman etmediklerine dikkat çeker. Buradan hareketle Mâtürîdî, onların mucize taleplerinin, doğruluğa erişmek için değil de inat için olduğunu belirtir (Mâtürîdî, 2010, 4: 96-97). Çünkü ona göre şayet istekleri doğru yola erişmek için olsaydı, kendilerine bu mucizeler geldiğinde iman ederlerdi. Ayette geçen: "Böylece zulümleri sebebiyle onları yıldırım çarptı" (en-Nisâ 4/153) ifadesi de onların Allah'ı görme taleplerinden değil de kendilerine gösterilen mucizelerden sonra inatçılık ederek inkâr etmelerinden dolayı azabı hak ettiklerine delalet eder. Çünkü şayet Allah'ı görmek istemelerinden dolayı azabı hak etmiş olsalardı, Hz. Mûsâ; "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" (el-A'râf 7/143) demezdi. Bu da gösteriyor ki, azap onları inatlarından ve Hz. Mûsâ'nın mucizelerle Allah'ın elçisi olduğu kendilerine belli olduktan sonra inkâr etmelerinden dolayı kuşatmıştır (Mâtürîdî, 2010, 4: 97). Mâtürîdî'ye göre Allah: "Kendilerine apaçık deliller gelmesinin ardından (tuttular) buzağıyı tanrı edindiler." (en-Nisâ 4/153) ifadesiyle de onların peygamberini inkâr etmedeki inatlarının şiddetini, akılsızlıklarının ve aşırılıklarının ne derece büyük olduğunu haber vermekte ve bu nedenle Hz. Peygamber'e kavminin ezalarına karşı sabretmesini ve ilk inkâr edilen peygamber olduğunu zannetmemesini istemektedir (Mâtürîdî, 2010, 4: 97). Bununla birlikte Allah'ın Hz. Mûsâ kıssasından bahsetmesinin bir diğer sebebi de Müslümanların Hz. Mûsâ'nın kavminin düştükleri hataya düşülmemesi ve verilen nimetlerden mahrum olunmaması içindir. Bu nedenle Müslümanlar, Allah'ın ayetlerini, delillerini ve vermiş olduğu nimetleri zikrederek tefekkürde bulunmalı, sahip olduğu nimetlerden dolayı Allah'a şükretmelidir (Mâtürîdî, 2010, 6: 66).

1.5. Peygamber Öldürmeleri

Yahudilerin yanlış peygamberlik anlayışını ortaya koyan bir diğer husus da peygamberlerden bir kısmını öldürmeleridir. Nitekim peygamberler tarihine bakıldığında kendilerine gönderilen peygamberlerden Hz. İshââ, Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahyâ'yı öldürmüşler, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i ise yalanlamışlardır (Köksal, 2004, 2: 243, 298; Kesler, 2001, 88).

Mâtürîdî, onların peygamberlere yönelik bu tavırlarını el-Mâide 5/70. ayetine dayanarak sergilemeye çalışır. Ayetin tefsirinde peygamberlerin, farklı zaman ve mekânlarda gelseler bile tek bir dine davet ettiklerine dikkat çeker. Yahudilerin hevalarına tabi oldukları için bütün peygamberlerin getirdikleri dine muhalefet ettiklerini, peygamberlerden bir kısmını yalanladıklarını bir kısmını ise öldürdüklerini belirtir. Bununla birlikte o, öldürme eyleminin resuller için değil, nebiler için söz konusu olduğunu ifade eder. Buna delil olarak: el-Mü'min 40/51. ayeti ile es-Sâffât 37/172. ayetini gösterir (Mâtürîdî, 2010, 4: 278). Ayrıca Mâtürîdî, başka bir yerde de, verilen haberler arasında İsrâiloğullarının nebileri öldürdüklerinden bahsedildiğini ancak, Resullerden birini öldürdüklerinden bahsedilmediğini, belirtir (Mâtürîdî, 2010, 1: 144). Ona göre söz konusu ayette Allah, nebilerine yardım etmediğini, fakat resullerine yardım ettiğini bildirmiştir. Şayet resuller öldürülmüş olsalardı, Allah'ın bu desteği olmazdı. Allah'ın yardım ettiği kişi ise asla kaybetmez (Mâtürîdî, 2010, 4: 278). Mâtürîdî, Allah'ın yardım etmesini de "insanları aciz bırakan mucizelerle resullerin desteklenmesi" şeklinde açıklar. Çünkü ona göre yanlarında bulunan bu mucizelerden dolayı resullerin öldürülmeleri mümkün değildir. Nebilerin yanında ise bu mucizeler yoktur. Onlar, insanları yanlarındaki mucizelerle dine davet etmişlerdir. Nebilere mucizelerin verilmemesinin sebebi ise, onların bir şeriat getirmemeleri veya bir şeriatı nesh etmemelerindedir. Bilakis onlar, kavimlerini geçmiş şeriatlara davet etmişlerdir (Mâtürîdî, 2010, 1: 144-145). Mâtürîdî'nin böyle bir açıklama ihtiyacı hissetmesinin sebebi ise bu yönde yapılan iddialara bir cevap vermek istemesidir. Nitekim bunla ilgili inkârcılar şunu iddia etmişlerdir: "Siz, Allah'ın, kâfirlerin nebileri öldürdüğünü haber verdiğini söylüyorsunuz. Oysa el-Mü'min 40/51 ve es-Sâffât 37/172.

ayetlerinde de geçtiği üzere onlara yardım edilmişti. Allah'ın yardım ettiği kişi ise, kendisine yardım edilmiş olandır. Durum böyleyken onların kâfirler tarafından öldürülmesinin anlamı nedir? Bu bir çelişkidir.” Mâtürîdî, işte bu iddiaya bir cevap olarak yukarıda zikredildiği üzere resul-nebi ayırımına giderek bu iddianın geçersiz olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ayrıca Mâtürîdî'ye göre konuyla ilgili iddiaların aksine ne Kitap'ta ne de mütevâtir hadislerde resullerden birinin öldürüldüğü sabit değildir. Nebilerin öldürülmesi ise sabit olmuştur. Bu da çelişki değildir (Mâtürîdî, 2010, 1: 144'deki 7 nolu dipnot). O konuyla ilgili olarak İbn Abbas'tan şu rivayeti nakleder; “Onlar nebileri öldürüyorlardı. Fakat Resuller korunmuşlardı, asla bir resul öldürülmemiştir.” (Mâtürîdî, 2010, 4: 99).

Kur'an'da, “Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmadıkça kendilerini zillet kaplamıştır. Onlar Allah'ın gazabına uğradılar ve yoksulluk onları kapladı. Bunun sebebi onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve peygamberleri haksız yere öldürüyor olmaları idi.” (Âl-i mrân 3/112) ifadeleri yer almakta ve Hz. Peygamber dönemindeki Yahudiler kastedilmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber döneminde veya ondan önce yakın bir dönemde nebilerin öldürülmesi söz konusu değildi. Dolayısıyla burada ayetin nasıl anlaşılacağı problemi söz konusu olmaktadır. Mâtürîdî ayetlerde ifade edilen nebilerin öldürülmesi ile ilgili bu ifadeleri iki şekilde yorumlayarak bu problemi çözmeye çalışır. Bunlardan birincisi; Hz. Peygamber dönemindeki Yahudilerden öncekiler yani onların ataları olan İsrâiloğulları nebileri öldürmüşlerdi. Yahudiler de buna razı olmuşlardı. Her ne kadar kendileri bu işi yapmasalar da, bu işe rıza gösterip sessiz kaldıkları için onların yaptıklarına ortak olmuşlardır. Bu nedenle Allah Teâlâ öldürme eylemini onlara izafe etmiştir (Mâtürîdî, 2010, 2: 393). Mâtürîdî'ye göre Âl-i İmrân 3/21, 181. ve en-Nisâ 4/155. ayetlerinde geçen nebilerin öldürülmesi ile ilgili ifadeler için de aynı durum söz konusudur (Mâtürîdî, 2010, 2: 274, 498; 4: 99).

İkincisi ise; Yahudiler Hz. Muhammed'i öldürmeye niyet etmeleri sebebiyle bu ifade kullanılmıştır. Şayet bunu amaçlarsa bütün peygamberleri öldürmeyi amaçlamış gibidirlere (Mâtürîdî, 2010, 2: 393). Nitekim onlar, Hz. Muhammed'i birçok kez öldürmeye yeltenmişlerdir.

O, bununla ilgili olarak el-Bakara 2/91. ayetinin tefsirinde Yahudilerin, “Biz müminler olduğumuzdan nebileri öldürmeyiz” şeklinde bir itirazda buldukları takdirde, onlara şu şekilde cevap verilebileceğini belirtir: “Siz bizzat öldürmeseniz bile, öldürenlerin yaptıklarına razı olup onlara tabi oldunuz.” (Mâtürîdî, 2010, 1: 177; 4: 99). İşte bu sebeple onlara öldürme eyleminin izafe edildiğini belirten Mâtürîdî, el-Bakara 2/91. ayetle ilgili şu yorumu yapar: “Hz. Peygamber, Yahudileri kendine ve kendine indirilene iman etmeye davet edince, ‘Bize diğer peygamberlerin kavimlerine getirdikleri gibi mucizeler ve kurban getir.’ demişlerdi. Bunun üzerine Allah, ‘Daha önce atalarınıza peygamberler mucizeler ve kurbanla gelmişti. Onlar da onları öldürmüşlerdi’ diyerek haber vermiştir. Allah, Hz. Muhammed’e; ‘Onlara, neden öldürüyordunuz?’ diye sor dedi. Hz. Muhammed de; ‘Atalarınız, mucizeler ve kurbanla geldikleri halde, bendenden önceki peygamberleri neden öldürdüler? Siz, bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmediğiniz bir peygambere iman etmeyeceğinize dair Allah’tan bir söz aldığınızı söylemede doğru sözlü iseniz, bu şekilde gelen peygamberleri neden öldürdünüz?’ dedi. Onlar (Yahudiler), Hz. Muhammed’in kendisini peygamber olduğunu göstermesiyle onun peygamber olduğunu anlamalarına rağmen, bu mücadele şeklini kendilerinden öncekilerden almışlardı. Onları taklit etmişlerdi.” (Mâtürîdî, 2010, 1: 178). Görüldüğü üzere Mâtürîdî, Yahudilerin her konuda olduğu gibi bu konuda da atalarını körü körüne taklit ettiklerine dikkat çekerek onları, düşünmeyen ve taklitçi bir zihniyete sahip olan bir topluluk olarak değerlendirmiştir.

Sonuç

Mâtürîdî nübüvvet bağlamında Yahudilere yönelttiği eleştirilerinde genel olarak onların peygamberler arasında ayırım gözeterek onlardan bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr ettiklerine, inandıkları peygamberlerini de aşırı yücelterek onlara ulûhiyet affettiklerine, bu tutumları sebebiyle tevhid inancını bozduklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca onların peygambere inanmamak için çeşitli bahaneler ileri sürmeleri, peygamberlerin şan ve şereflerine uygun olmayan davranışları onlara isnad edip, bir takım iftiralarda bulunmaları, peygamberlere iman etmede ırkçı bir tutum sergileyerek

kendi ırklarından olmayan peygamberleri inkâr etmeleri gibi hususlar üzerinde önemle durmuştur.

Mâtürîdî'ye göre, Yahudiler peygamberlere karşı tutumlarını kimi zaman inançsızlıkta, kimi zaman abes mucizeler istemekle kimi zaman da iftira atmakla sergilemişlerdir. Özellikle, insanlık tarihi boyunca aynı dini tebliğ eden peygamberler arasında ayırım yapmışlar, bir kısmına iman etmişler, bir kısmı inkâr etmişlerdir. İnanmış oldukları peygamberlerine de kimi zaman bir peygambere yakışmayacak çirkin iftiralar da bulunmuşlar; kimi zaman da onları Allah'ın oğlu gibi bir pozisyonda değerlendirmişler, onlara ulûhiyet atfetmişler, bu suretle de tevhid inancını tahrif etmişlerdir. Benzer tutumlarını Hz. Muhammed'e karşı da sergilemişlerdir. Hz. Muhammed'in nübüvvetini bildikleri halde inat ve hasetleri sebebiyle ona iman etmemişler, hatta ona iman etmek isteyenleri engellemek ve onların aklını çelmek için kendi kitapları Tevrat'ta mevcut olan Hz. Muhammed'in sıfatlarından ve niteliklerinden bahseden ayetleri, tahrif etmekten ve bunları gizlemekten kaçınmamışlardır. Bu konuda atalarını taklit etmişler, onların yolundan gitmişlerdir. Bu nedenle, peygamberlere karşı sergiledikleri davranışlarında hiçbir düzeltme yapmamışlardır. Neticede onlar, gerçek bir peygamber inancını asla benimsememişlerdir.

Kaynakça

- Adam, B. (2004). Müslümanların Yahudilere Yöneltiği Teolojik Eleştiriler, *DİA*,4: 103-118.
- Adam, B. (2011). *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Besalel, Y. (2001). *Yahudilik Ansiklopedisi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Yayınları.
- Bozdağ, B. (1991). *İlahî Dinlerin Kutsal Kitaplarında Peygamberlik Anlayışı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, basılmamış yüksek lisans tezi.
- Can, M. (1997). *Mâtürîdî'ye Kadar Nübüvvet Karşı Çıkanlar ve Mâtürîdî'de Nübüvvet Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, basılmamış doktora tezi.

- Demirci, M. (2000). *Kur'an'ın Temel Konuları*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Göregen, M. (2002). *İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, basılmamış doktora tezi.
- Harman, Ö. F. (1995). Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler, *İTD*, 9: 127-161.
- Kesler, F. (2001). *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar* Ankara: TDV Yay.
- Köksal, A. (2004), *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yay.
- Kurt, A. O. (2007). *Erken Dönem Yahudi Tarihi: Yahudiliğin Mimarı Ezra*. İstanbul: IQ Yay.
- Kutluay, Y. (2004). *İslam ve Yahudi Mezhepleri*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Mağribî, S. Y. (1995). *Yahudiliği Anlamak*. Çev. O. Cilacı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (2010). *Te'vilâtü'l-Kur'an*. Ed. B. Topaloğlu, İstanbul: Darü'l-Mizan.
- Meymûn, Musa. (1974). *Delâletü'l-İlâhîrîn*. Nşr. Hüseyin Aray, Ankara: AÜİF Yayınları.
- Önal, Recep. (2013). *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*. Bursa: Emin Yayınları.
- Sinanoğlu, M. (1989). *Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te Peygamberlerin İsmeti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, basılmamış yüksek lisans tezi.
- Tarakçı, M. (2002). 'Tanah'ta Vahiy Anlayışı, *UÜİFD*, 11/1: 193-218.